

Kommentar till Anders Fredrikssons recension av boken *Utbildning som kommunikation – Deliberativa samtal som möjlighet*

TOMAS ENGLUND

Pedagogiska institutionen, Örebro universitet

Det är, i den överlag mycket positiva recensionen, ett alltför enkelt och näst intill skamligt grepp som tas av recensenten Anders Fredriksson då han ger så mycket plats åt att antologin *Utbildning som kommunikation. Deliberativa samtal som möjlighet* inte innehåller empiriska analyser av deliberativa samtal i skolan. Eftersom sådana empiriska studier inte är något som utlovas av antologin så kan den inte heller knappast kritiseras därför. Däremot kan jag gärna hålla med recensenten om det potentiella värdet därav, men jag vill samtidigt understryka dess problematiska karaktär och svårigheten att »genom experiment empiriskt testa ... potentialen i deliberativa samtal i skolan» (Fredriksson 2008 s 137).

Inom vår forskningsgrupp Utbildning & Demokrati är vi synnerligen medvetna om problematiken och vi har också länge diskuterat möjligheter och begränsningar att studera deliberativa samtal i skolan och konstaterat att det inte så lätt låter sig göras. Det har istället, inom projektets ram (men ej framlyft i den recenserade antologin), bland annat lett till två avhandlingsstudier av dels vad som händer när klassrummet explicit görs till diskussionsarena (Liljestrand 2002), dels hur olika litteratursamtal kan ta form (Hultin 2006), men det är givetvis något helt annat att utföra experiment med deliberativa samtal.

Vad dessa studier bland annat visar är att samtal kan utformas på många olika sätt och att det inte nödvändigtvis finns klara strategier från lärares sida med hur samtal bör bedrivas samt att samtalen i sig är synnerligen kontext- och situationsbundna. De avgörande svårigheterna vad gäller (experimentella) studier av deliberativa samtal tror jag därför är dels att idén om att bedriva deliberativa samtal (kan) uppfattas på många olika sätt av både lärare och forskare – vilket givetvis i sig också kan leda till många spännande resultat) – dels att lärare och elever inte är så lätta att utsätta för dessa slags experiment och det kanske de inte bör göras heller. Jag tror snarare att värdet av idén med att försöka bedriva deliberativa samtal handlar om klassrumserfarenheter på längre sikt och utveckling av lärarprofessionalism, knappast om experiment – även om jag ser fram emot resultaten.

I mina mångåriga och omfattande kontakter med stora lärargrupper som influerats av idén om deliberativa samtal – introducerade av Skolverket och Utbildningsdepartementet 2000 samt Englund (2000a, 2001) via såväl texter som ett flertal välbesökta konferenser – är det, liksom i de många uppsatser som skrivits på temat just de olika uttolkningarna som framträder. Det finns samtidigt, och det är detta som jag allmänt hänvisar till i antologin utan att gå in i detalj, både internationella – främst IEA-studier – och nationella studier på stora elevunderlag om värdet av ett öppet klassrumsklimat, i vilken mån man nu kan likställa detta med deliberativa samtal.

Ellen Almgren, som arbetat med stora IEA-anknutna dataenheter vad gäller medborgarundervisning i ett komparativt perspektiv, hävdar exempelvis att skolans deliberativa klassrumsklimat har »en positiv kontextuell effekt på elevernas politiska kunskap. Ju mer öppet samtalsklimat i klassrummen som skolan erbjuder, desto bättre klarar eleverna kunskapstestet om demokrati och samhälle» (Almgren 2006 s 151 f). Hennes slutsats vad gäller skolans möjlighet att fostra demokrater innebär således att samtalsdemokratin kan »inkorporera en förståelse för demokratins principer och funktionssätt [samtidigt som] ett öppet klassrumsklimat påverkar elevernas kunskaper om demokratins grundprinciper positivt» (Almgren 2006 s 199 f).

Mot bakgrund av den typen av resultat (vilken väl Fredriksson i egenskap av statsvetare borde vara väl bekant med) finner jag Fredrikssons kritik att det »är meningslöst, ja kanske till och med oetiskt, att föreslå deliberativa samtal i skolan» (Fredriksson 2008 s 137) som ogrundad och orättvis. Det har ju dessutom nyligen producerats en avhandling på Fredrikssons egen institution som också understryker det positiva värdet av deliberativa samtal i undervisningen, även om författaren i fråga också problematiserar dess roll på de så kallade pojkdominerade yrkesförberedande programmen (Ekman 2007). Att sådana samtal inte gör succé direkt eller är svåra att få att fungera bra är snarast en utmaning på sikt för såväl lärare som elever och anknyter till nästa kritikpunkt från Fredriksson, nämligen att deliberativa samtal förespråkas av skolmyndigheterna.

Beträffande denna kritiska punkt kan man dock ställa sig frågan om det verkligen är att betrakta som ett problem att deliberativa samtal, förutom att idén är inspirerad av filosofer som Dewey och Habermas, också föreslagits i auktoritativa texter utgivna av Skolverket (2000) och Utbildningsdepartementet (2000). Det gör väl snarast undersökningar och såväl positiva som kritiska diskussioner av desamma alltmer relevanta. Att argumenten för deliberativa samtal (och kritiken däremot liksom alternativen) primärt förankras i en vetenskapligt genererad diskurs torde väl vara ställt utom allt tvivel och det är också ett av antologins huvudbudskap att noggrant påvisa detta. Denna diskurs är dessutom väl förankrad och mottagen på olika internationella pedagogisk-filosofiska, läroplansteoretiska och utbildningsteoretiska arenor (se vidare Englund 2000b; 2006a, b; 2007; 2008).

Slutligen anser recensenten att antologin inte är särskilt konkret vad gäller utformningen av deliberativa samtal, och här skulle jag givetvis kunna tänka mig att utnyttja de lärarerfarenheter jag fått ta del av, där lärare analyserar vad som hänt då de försökt sig på att bedriva deliberativa samtal. Men här ställs

återigen och kanske än tydligare problemet med en föreskrivande praktik vilket verkar vara vad recensenten efterfrågar, när han skriver att antologin inte är »särskilt konkret när det gäller hur den normativa teorin om deliberativa samtal ska kunna transformeras till en reell undervisningspraktik» (Fredriksson 2008 s 253). Idén med deliberativa samtal tror jag fungerar bäst som inspiration och vägledning för utvärdering av de involverade själva, det vill säga för de lärare och elever som försökt sig på denna praktik (Englund 2000).

Litteratur

- Almgren, E. 2006: *Att fostra demokrater. Om skolan i demokratin och demokratin i skolan*. (Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala 164) Uppsala: Uppsala universitet.
- Ekman, T. 2007: *Demokratisk kompetens. Om gymnasiet som demokratiskola*. (Studier i politik 103) Göteborg: Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Englund, T. 2000a: *Deliberativa samtal som värdegrund – historiska perspektiv och aktuella förutsättningar*. Stockholm: Skolverket.
- Englund, T. 2000b: Rethinking democracy and education: towards an education of deliberative citizens. *Journal of Curriculum Studies*, 32(2), 305–313.
- Englund, T. 2001: *Deliberativa samtal – en utgångspunkt för en läroplansarkitektur i det andra moderna?* NFPF-kongress, Stockholm, 15–18 mars, 2001.
- Englund, T. 2006a: Jürgen Habermas and education. *Journal of Curriculum Studies*. 38(5), 499–501.
- Englund, T. 2006b: Deliberative communication: a pragmatist proposal. *Journal of Curriculum Studies*, 38(5), 503–520.
- Englund, T. (red) 2007: *Utbildning som kommunikation. Deliberativa samtal som möjlighet*. Göteborg: Daidalos.
- Englund, T. (2008): *The general school system as a universal or a particular institution and its role in the formation of social capital*. (accepterad för publicering i *Scandinavian Journal of Educational Research*)
- Fredriksson, A. 2008: Utbildning som kommunikation. Deliberativa samtal som möjlighet. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 13(2), 134–139.
- Hultin, E. 2006: *Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning. En ämnesdidaktisk studie*. (Örebro Studies in Education 16) Örebro: Örebro universitet.
- Liljestrand, J. 2002: *Klassrummet som diskussionsarena*. (Örebro Studies in Education 6) Örebro: Örebro universitet.
- Skolverket 2000: *En fördjupad studie om värdegrunden – om möten, relationer och samtal som förutsättningar för arbetet med de grundläggande värdena*. (Dnr 2000: 1613). Stockholm: Skolverket.
- Utbildningsdepartementet 2000: *Värdegrundsboken om samtal för demokrati i skolan*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.